

Demokratik Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması / A Validity and Reliability Study for the Democratic Attitude Scale

Mehmet SİNCAR^{*a}, İdris ŞAHİN^b, Kadir BEYÇİOĞLU^c

^a Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ORCID: 0000-0002-4979-5014

^b Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, ORCID: 0000-0003-0228-5014

^c Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, ORCID: 0000-0003-0385-3087

Araştırma

Makalesi/Research Article

Makale Bilgi/Article Info

Tarihçe/History:

Received/Alındı

09/10/2019

Revised/Düzeltildi

11/12/2019

Accepted/Kabul edildi

02/01/2020

Anahtar kelimeler:

Demokrasi,

Demokratik tutum,

Ölçek geliştirme

ÖZ

Amaç: Bu çalışmanın amacı öğretmen adaylarının algılarına dayalı olarak Demokratik Tutum Ölçeğini (DTÖ) geliştirmektir.

Yöntem: Ölçeğin açılımlı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi ve test-tekrar test güvenirliliği süreçleri için üç farklı katılımcı grubu ile çalışılmıştır. Katılımcı grupları, açılımlı faktör analizi için 384, doğrulayıcı faktör analizi için 319 ve test-tekrar test güvenirliliği için 45 öğretmen adayından oluşmaktadır. Veri toplama aracının kapsam geçerliliğinin sağlanması için alanyazın taraması yapıldıktan sonra, öğretmen adayları ve akademisyenlerden oluşan bir grupla görüşmeler gerçekleştirilmiş, daha sonra yapı geçerliliği için açılımlı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır.

Bulgular: Tüm geçerlik ve güvenirlilik çalışmalarından sonra veri toplama aracının 4 faktörlü yapıda 16 maddeden oluştuğu gözlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeksi değerleri, $\chi^2 / Sd = 1.809$; GFI = .936; AGFI = .910; NNFI (TLI) = .891; CFI = .912; RMSEA = .05 ve RMR = .043 olarak belirlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen değerler, ölçek için model-veri uyumunun kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermiştir. Ölçeğin güvenirlilik çalışmaları kapsamında yapılan analizler sonucunda, Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .748 olarak hesaplanmıştır.

Sonuçlar ve Öneriler: Araştırma sonucunda yapılan geçerlik ve güvenirlilik çalışmalarından elde edilen bulgular ölçeğin öğretmen adaylarının demokratik tutumlarının belirlenmesinde kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermiştir.

* Sorumlu yazar: mehmetincar@yahoo.com

Keywords:

Democracy,
Democratic attitude,
Scale development

ABSTRACT

Purpose: The purpose of this study is to develop a scale that can be used to determine the democratic attitudes of prospective teachers.

Design & Methodology: Exploratory factor analysis, confirmatory factor analysis and test-retest reliability processes were studied with three different groups of participants. Participants consisted of 384 for exploratory factor analysis, 319 for confirmatory factor analysis, and 45 pre-service teachers for test-retest reliability. Literature was reviewed, and scale items were prepared through the interviews with prospective teachers and specialists in the field in order to fulfill this purpose. The construct validity of the scale was determined using exploratory and confirmatory factor analysis.

Findings: It was found that the 16 item-scale had four dimensions. The construct validity scores of the scale were as followings: , $\chi^2/Sd= 1.809$; GFI = .936; AGFI = .910; NNFI (TL) = .891; CFI = .912; RMSEA = .05 ve RMR = .043 , and re-test score was .789. Cronbach's Alpha Coefficient of Reliability was calculated as .748.

Implications & Suggestions: It can be asserted that these findings present sufficient proof for the validity and reliability of the scale.

1. Giriş

Demokrasi, genel olarak, bir toplumdaki azınlıkların çoğunluk haline gelebilme hak ve olanağının bulunduğu bir çoğunluk yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu, çoğunluğun azınlık olanlar üzerinde baskı kurması anlamı taşımamaktadır (Kongar, 1993). Demokrasi, bir yönetim biçimi olmaktan daha çok, bir yaşayış biçimi ve hayatı algılayış şeklinde ele alınmaktadır (Gürşimşek ve Göregenli, 2004). Böylece demokrasinin yönü, yaşantı ve eyleme, dolayısıyla da tutum ve davranışa dönük olmaktadır. Demokrasi'nin bir yaşam biçimi olarak algılanması ve yerleşmesi, demokratik politik bir yapıyı gerekli kıldığı gibi, aynı zamanda, o toplumu oluşturan insanların tutum ve davranış yelpazesinden oluşan demokratik bir kültürün geliştirilmesine de gereksinim duyar. Bu bakış açısıyla demokrasinin ya da demokratik toplumun inşası ve geliştirilmesi için, toplumu oluşturan yurttaşların demokrasinin ne olup olmadığı hakkında bilgi sahibi olması yeterli değildir; demokratik yaşama inanan, demokratik değerleri içselleştirerek onları bilinçli bir biçimde tutum ve davranışlarıyla sergileyen kişiler olması gerekir.

Günümüzde demokrasinin anlamı iyice belirsizleşmiştir. İnsanlar neredeyse yapmak istedikleri her şeyi haklı göstermek için her gün demokrasi sözcüğünü kullanmaktadır (Apple ve Beane, 2011:31). Kesintisiz sermaye birikimi önceliğine dayalı, kapitalist bir dünya ekonomisi olan modern dünyanın sistemi, zorunlu olarak hem ekonomik hem de toplumsal açıdan eşitsizlikçi, hatta kutuplaştırıcıdır. Bununla birlikte demokrasi talebi, modern dünya sisteminin tarihinde hiçbir zaman şimdiki kadar güçlü olmamıştır. Daha fazla eğitim ve sağlık olanağı ve daha yüksek bir gelir tabanı ve kabul edilebilir asgari eşik hiçbir zaman azalmamakta, aksine sürekli artmaktadır (Wallerstein, 2000). Bu güçlü demokrasi talebi beraberinde toplumsal düzenin demokratikliğinin sorgulanması kadar, bireylerin tutum ve davranışlarının demokratikliğinin de sorgulanmasını getirmektedir. Bu bağlamda demokratik toplumsal bir düzenin önemli özelliklerinden biri, toplumu oluşturan bireylerin demokratik tutum ve davranışlar kazanmış olmalarıdır. Eğitim, bireylere demokratik tutum ve davranışları kazandırma sürecinde karşımıza çıkan temel araçlardan biri olmaktadır (Şahin, 2016).

Eğitim, insanın, çok hızlı bir biçimde değişen ve giderek çok daha fazla karmaşıklaşan dünyaya, daha iyi uyum sağlaması ve ayakta kalması için insanlara güç veren sembolik ve kültürel sermayeden ortaya çıkar; birbirine daha çok bağlı, demokratik, eşit ve adil bir toplumun oluşturulmasına katkıda bulunur (Kellner, 2002). Bu yönüyle eğitim, çoğulcu ve katılımcı demokratik toplumu yurttaşların özümseyerek içlerine sindirdiği bir "yaşam biçimi" olarak yerleştirip yaşatmanın temel aracı olarak görülmektedir (Gülmez, 1996). Eğitimin bireylerin, dolayısıyla da toplumun demokratikleşmesindeki bu kadar güçlü bir etkiye sahip olması, okulların

demokratikleştirilmesini gerektirmektedir. Demokratik okullar, öğretmen ve öğrencilerin ortak kararlar aldıkları, planlama yaptıkları ve farklı görüşlerin desteklendiği yerler olarak anılmaktadır (Rainer ve Guyton, 1999). Çocuklar gelecekte toplumda demokrat, etkin birey olarak görev üstleneceklerse, demokrasinin gerektirdiği bilgi, tutum ve davranışları okulda yaşayarak öğrenmeleri gerekir (Farrel, 1998). Çocuk ve gençlerin, demokrasinin bir yönetim biçimi olmaktan daha çok bir yaşam biçimi olduğunu görmeleri, onlara sunulan ortamın demokratik ve özgür bir ortam olmasıyla sağlanır. Demokrasinin, bir yaşam biçimine dönüştürülme şansı, yaşanılan ortamın demokratikliği ölçüsünde amaca ulaşır (Gülmez, 1996). Bu da eğitim ortamının hazırlayıcısı ve eğitimin uygulayıcısı olan öğretmenlerin eğitim sürecine yaklaşımlarıyla doğrudan ilişkilidir.

Tutum, bireylerin bir psikolojik objeye ilişkin düşüncelerini ve duygularını içeren yaklaşım; bir kişiye atfedilen bir eğilimdir. Tutum, objeleri, tercih edilen ya da edilmeyen gruplara ayırmamızı sağlar. Tutum, doğrudan gözlenebilen bir özellikte değildir, kişinin gözlenebilen davranışlarından çıkarsama yapılarak o kişiye atfedilen bir eğilimdir. O halde tutum; gözlenebilen, ortaya konan bir davranış değil, davranışa hazırlayıcı eğilimdir. Bir tutumun oluşturduğu sadece bir davranış eğilimi ya da sadece bir duygu değil, düşünce-duygu-davranış eğilimi bütünlümesidir. Bir tutum, kişinin düşünce, duygu ve davranış eğilimlerini birbirleriyle uyumlu kılar (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014).

İnsanın genellikle duyuşsal gelişiminin ürünü olan tutum; bebeklikten başlayarak yaşantı yoluyla gelişir ve giderek bir tutum örüntüsüne dönüşür. Bu örüntünün oluşmasında okul ve gelecek nesilleri yetiştirme görevi yüklenmiş olan öğretmenlerin etkisi açıktır. Kişinin algılaması, yargılaması, duygulanması, coşkulanması, öğrenmesi, anımsaması, kısacası tüm bilişsel, devinimsel ve duyuşsal eylemleri tutumunun etkisiyle biçimlenir (Başaran, 1991:162). Demokratik tutum, başkalarıyla işbirliği yapma becerisine sahip olmayı gerektirir. İşbirliği yapma becerisi ise, başkalarıyla birlikte çalışma içinde gelişir. Demokratik eğitim, haklar, ayrımcılık yapmama ve karar verme sürecine eşit katılım gibi özellikler taşır. Bu bağlamda demokratik bir toplumda eğitim kurumlarının, sadece bilişsel amaçlara ulaşmak için değil, aynı zamanda insanı insan yapan birtakım evrensel değerlerin öğrencilere kazandırıldığı bir yapı işlevi de görmesi gerekir (Şahin, 2016). Bunun için öğrencileri eleştirel okuryazarlık yoluyla yurttaşlığa hazırlamak gerekir. Böyle bir hazırlık süreci öğrencileri, kamuyu ilgilendiren söylemlere katılarak, hem kendilerinin hem de çevrelerindeki toplulukların gündelik yaşamlarını etkileyen toplumsal, ekonomik ve politik konulara duyarlı hale getirir, böylece demokrasi güçlenir (McLaren, 2011:77), kişilerde demokratik tutum gelişebilir.

Demokratik eğitim, kişilerin eleştirel düşünme becerilerini, ilgili olma ve soru sorma alışkanlıklarını geliştirmelerine katkıda bulunur (O'Brien, 2005). Öğretmen ya da öğreticilerin, öğrenci ya da öğrenenlere yönelik tutumları, öğrenenlerin demokratik tutum ve davranışlar edinmelerini etkiler. Öğretici öğrenme-öğretme etkinliği sırasında öğrencileri bir şeyler yapmaya zorlaması farklı bir durum oluştururken, onlara bir şeyler önermesi başka sonuçlar doğurur (Rowland, 2003). Bu yüzden öğrenme ve öğretme süreci, bir yapılandırma süreci olduğu kadar aynı zamanda bir sorgulama ve eleştiri süreci olmalıdır (McLaren, 2011:321). Bu süreçte, öğrencilerin demokratik tutum geliştirebilmeleri için, öğretmen rol model olmalıdır. O halde eğitimin tüm düzeylerinde öğretmenler, insan haklarına ve insan onuruna saygılı davranmalı; adil ve eşitlikçi bir tutum sergilemeli; sınıf kurullarını belirleme ve öğrenme ortamını düzenlemeyi öğrencilerle birlikte yapmalı; bilimsel yöntemi, sorun çözme yöntemi olarak hayata geçirmeli; öğrencileri sorumluluk almaya, eleştirel ve bağımsız düşünmeye yöneltmelidir. Öğretmen, aynı zamanda, öğretmeye çalışırken bilgiyi ve doğru bildiklerini dayatmayan, öğrencileri dinleyen, anlamaya çalışan, empati kuran, katılımı özendiren, önyargıdan arınmış, ayrımcılıktan uzak, öğrenciye saygı duyan bir tutum sergilemelidir (Şahin, 2009). Bireylerin demokratik davranışları edinerek geliştirebilmeleri hem okullardaki demokratik uygulamalardan hem de aile ve toplumdaki uygulamalardan etkilenir (Çarıklı ve Er, 2010). Üniversite öğrencilerinin “demokratik eğitimci”, “demokratik sınıf” ve “demokratik okul” gibi kavramları nasıl algılandıklarının incelendiği bir araştırmada, öğrencilerin demokrasinin ilkelerinin eğitimdeki yansımalarını dar bir çerçeveden ele aldıklarını, demokrasinin bir yaşam biçimi olduğunun farkına varmadıkları saptanmıştır (Taneri, 2014).

Alanyazında sıklıkla demokratik tutumun bireyler üzerinde olumlu etkiler yarattığına yönelik tartışmalar görülmektedir (Farrel, 1998; Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014; Rainer ve Guyton, 1999). Bu çalışmanın bulguları daha önce demokratik tutumu konu edinen ve

farklı bağlamlarda yapılmış olan çalışmaların bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Örneğin Karahan vd. (2006), öğretmen adaylarının demokratik tutum düzeyi düşük olan öğrencilerin sosyal ilişkilerde ve sosyal becerilerde daha yetersiz olduklarını saptamışlardır. Benzer şekilde Büyükkaragöz ve Kesici (1996), öğretmenlerin demokratik tutumları ile hoşgörülerinin arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tutum, Kağıtçıbaşı ve Cemalçılar'ın (2014) belirttiği gibi doğrudan ölçülemez, dolaylı olarak davranış yoluyla ölçülebilir. Bu ölçme, genellikle sergilenen davranış ve yöneltilen soruları yanıtlamak ya da fikir belirtme şeklinde olmaktadır. Tutum ölçümleri, genellikle, kişilerin kendi görüşlerini aktarmalarından oluşmaktadır, bu ölçümlerde kişilerin bir objeye ilişkin görüşleri onlara doğrudan yöneltilen sorulara verdikleri yanıtlarla belirlenmektedir. Ölçek geliştirme hedefiyle yola çıkılan bu çalışmada "Demokratik Tutum Ölçeği"ni geliştirme aşamaları ayrıntılı biçimde ortaya konulmuş; öğretmen adaylarının algıları üzerinden geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmanın alanyazına olduğu kadar öğretmen adaylarının demokratik tutumlarının geliştirilmesine de katkı sağlayabileceği ve bu konuda yapılacak çalışmalara ışık tutabileceği beklenmektedir.

3. Yöntem

3.1. Örneklem

Araştırma üç farklı çalışma grubu ile yürütülmüştür. Açıklayıcı faktör analizi (AFA), İzmir'de bir üniversitede 2017 yılının ikinci yarısında öğrenimleri sürdüren 384 öğretmen adayından toplanan verilerle gerçekleştirilmiştir. Birinci çalışma grubu olarak adlandırılan öğretmen adaylarının 108'i (%28.1) erkek, 276'sı (%71.9) ise kadındır. Bu grupta yer alan katılımcıların 176'sını (%45.6) eğitim fakültesi, 208'ini (%54.4) ise pedagojik formasyon eğitimi almakta olan öğretmen adayları oluşturmaktadır. Doğrulamalı faktör analizi (DFA), Gaziantep'te bir üniversitede 2018 yılının ilk yarısında öğrenimlerini sürdüren 319 öğretmen adayından toplanan verilerle gerçekleştirilmiştir. İkinci çalışma grubu olarak adlandırılan öğretmen adaylarının 244'ü (%76.5) kadın, 75'i (%25.5) erkektir. Bu grupta yer alan katılımcıların 132'sini (%41.4) eğitim fakültesi, 187'sini (%58,6) ise pedagojik formasyon eğitimi almakta olan öğrenciler oluşturmaktadır. Ölçeğin zamana karşı tutarlılığında 2019 yılının ilk yarısında Gaziantep'te bir üniversitede öğrenimlerini sürdüren 45 öğretmen adayına bir hafta ara ile ölçek uygulanmıştır.

3.2. Veri Toplama Aracının Pilot Formunun Geliştirilmesi

Veri toplama aracının pilot formunu geliştirmek için öncelikle ilgili alan yazın incelenmiş ve konuyla ilgili yayınlar taranarak genel bir kuramsal çerçeve çizilmiştir. Nihayetinde öğretmen adaylarının demokratik tutuma ilişkin algılarını betimlemeyi amaçlayan 36 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bu maddelere anlam, kapsam, anlaşılabilirlik ve açıklık bakımından değerlendirilmesi (Tezbaşaran, 1997) ve demokratik tutuma ilişkin algının incelenmesi için üç öğretmen adayından maddelerin açıklığı ve anlaşılabilirliğine yönelik düşüncelerini belirtmeleri istenmiştir. Öğretmen adaylarından alınan görüşlerden sonra maddeler ölçek formatına dönüştürülerek uzman görüşü için iki akademisyene sunulmuştur. Uzmanlardan ölçeğin kapsamı, anlaşılabilirliği, açıklığı ve demokratik tutumu saptamaya uygunluğunu için "uygun, çıkartılmalı, düzeltilmeli" seçeneklerine göre değerlendirmeleri istenmiştir. Ölçekte fazla madde bulunmasının katılımcıların cevaplamaya istekliliğini olumsuz olarak etkileyebileceği ve ölçeğin kullanılabilirliği açısından sorun oluşturabileceği dikkate alınarak uzmanların uygun gördüğü maddeler ölçeğe alınmış, öneriler doğrultusunda ifade değişiklikleri yapılmış ve birbirine benzer olan maddeler çıkarılmıştır. Bunun sonucunda veri toplama aracının pilot formunda 26 madde kalmıştır. Pilot formda yer alan ifadeler için Hiç Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4) ve Tamamen Katılıyorum (5) şeklinde beşli Likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. Veri toplama aracının pilot formu 2017 yılı Nisan-Mayıs aylarında uygulanmıştır.

3.3. Verilerin Analizi

Veri toplama aracının faktör yapısını belirlemek için açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmış, güvenilirliğini belirlemek için de Cronbach's Alpha iç tutarlık katsayısı ile test-tekrar test güvenilirliğine ilişkin korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Araştırma sürecinde açımlayıcı faktör analizi için SPSS 20 ve doğrulayıcı faktör analizi içinse AMOS 21 kullanılmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde yapılan tüm istatistiksel işlemleri, uzmanlık alanı istatistik olan bir öğretim üyesinin kontrol etmesi sağlanmıştır.

4. Bulgular

4.1. Açımlayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla, yani maddelerin aynı yapıyı ölçüp ölçmediğini ve veri toplama aracının tek faktörlü ya da çok faktörlü olup olmadığını tespit etmek amacıyla temel bileşenler analizi ve varimax tekniği kullanılmıştır. Temel Bileşenler Analizi, bir değişken azaltma ve anlamlı kavramsal yapılara ulaşmayı amaçlayan, uygulamada en sık kullanılan, görelî olarak da yorumlaması kolay olan, faktör analizi uygulamaları içinde yer alan çok değişkenli bir istatistiksel yöntemdir. Ayrıca elde edilen Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) uygunluk değeri Bartlett testi sonucuyla da verilerin faktör çözümlmesine uygun olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır (Büyüköztürk, 2010). Bu analizin sonunda veri toplama aracında yer alan 23 maddenin KMO değeri, .810 ve Bartlett testi (Ki-kare=2112.316; sd=253; p<0.001) sonucunun anlamlı olduğu görülmüş ve veri toplama aracında yer alan tüm maddelerin yüksek faktör yükü değeri aldığı (.40 ve üzeri) belirlenmiştir. Açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilirken veri toplama aracını oluşturan maddelerden faktör yükü değeri düşük olan maddeler (Madde 22 ve 25) ile kuramsal çerçeve ile uyuşmayarak farklı bir boyutta yer aldığı gözlenen bir madde ise (Madde 21) ölçekten çıkarılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre; veri toplama aracında yer alan 23 maddenin faktör yükleri .43 ile .80 arasında sıralanmış ve veri toplama aracı 6 boyuttan oluşmuştur. Birinci boyutta 4 madde (12, 13, 16 ve 26); ikinci boyutta 4 madde (2, 3,4 ve 5); üçüncü boyutta 4 madde (17, 18, 19 ve 20); dördüncü boyutta 4 madde (7, 8, 9 ve 10); beşinci boyutta 4 madde (6, 11, 14 ve 15); altıncı boyutta ise 3 madde (1, 23 ve 24) yer almıştır. Veri toplama aracının 6 boyutta toplam varyansın %55.4'ünü açıkladığı gözlenmiştir.

Bu süreçten sonra 23 maddeli ve 6 boyuttan oluşan yapının yeterli uyumlu indekslerini verip vermediğini belirlemek ve veri toplama aracının yapı geçerliliğine ilişkin ek kanıt elde etmek için doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde veri toplama aracının 6 boyuttan ve 23 maddeden oluşan yapıya ait uyum indeksi değerleri, $\chi^2 / Sd = 1.825$; GFI = .893; AGFI = .862; NNFI (TLI) = .437; CFI = .521; RMSEA = .051 ve RMR = .093 olarak belirlenmiştir. Bu nokta elde edilen uyum indeksi değerlerinin kabul edilebilir seviyede olmadığı gözlenmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizinden sonra veri toplama aracının kuramsal yapısı yeniden incelenmiş ve uzman görüşü için yeniden iki akademisyene sunulmuştur. Uzmanların gerçekleştirdiği değerlendirmeden sonra 7 madde (1, 12, 14, 18, 23, 24, 26) veri toplama aracından çıkarılmış ve kalan 16 madde ile yeniden açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen temel bileşenler analizi sonucunda KMO değeri, .801 ve Bartlett testi (Ki-kare=1214.948; sd=120; p<0.000) sonucunun anlamlı olduğu görülmüş ve veri toplama aracında yer alan tüm maddelerin yüksek faktör yükü değeri aldığı (.40 ve üzeri) belirlenmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda 16 maddenin faktör yüklerinin .562 ile .805 arasında değerlere sahip olduğu, ölçeğin 4 boyuttan oluştuğu ve toplam varyansın %52.48'ini açıkladığı gözlenmiştir. Bununla beraber maddelerin anti-ımağ korelasyon (MSA-Measure of sampling adequacy) değerleri de incelenmiş ve tüm maddeler için MSA değerlerinin tamamının, Kaiser (1974) tarafından önerilen kabul edilebilir alt sınır olan .60 değerinden büyük olduğu gözlenmiştir.

Tablo 1. Demokratik tutum ölçeğine ilişkin açımlayıcı faktör analizi sonuçları

Eski Madde Numaraları	Maddeler	Farklılıklara Saygı	Duyarlı Davranma	Güçü Yüceltme	Toplumsal Sorumluluk	Ortak Faktör Varıansı
13	1. Farklı kültürel kimliklere saygı gösteririm.	.68				.49
16	2. Farklı inançlara hoşgörü gösteririm.	.67				.52
17	3. Etnik farklılıklara hoşgörü gösteririm.	.67				.45
19	4. Gerekğinde savunduğum ideolojiyi (düşünce sistemini) eleştiririm.	.66				.49
20	5. Farklı giyim tarzlarına hoşgörü gösteririm.	.59				.43
4	6. Emeğe saygı duyarım.		.80			.68
3	7. İnsan ilişkilerinde görgü (nezaket) kurallarına uygun davranırım.		.77			.62
2	8. Davranışlarımın sorumluluğunu üstlenirim.		.76			.59
5	9. Toplumsal sorunlara karşı duyarlı davranırım.		.58			.49
8*	10. Kendi ideolojimde (inanç, düşünce) olanlara ayrıcalıklı davranırım.			.74		.57
7*	11. Güçlünün yanında yer almayı tercih ederim.			.67		.52
10*	12. Ulaşmazlıklarda bana zarar vermeyecek tarafı seçerim.			.67		.46
9*	13. İnançsız olduğunu bildiğim insanlara merhamet etmem.			.59		.52
6	14. Toplumsal yararı kişisel yarardan üstün tutarım.				.71	.55
11	15. Yaptığım işi toplumsal sorumluluk olarak görürüm.				.69	.52
15	16. İlişkilerimde bireysel ve toplumsal değerler arasında denge kurarım.				.56	.43
	Özdeğer	3.79	1.79	1.43	1.36	
	Açıklanan Toplam Varyans (%52.48)	23.73	11.23	8.97	8.54	
	Test-Tekrar Test Kararlılık=. 789	.73	.71	.73	.76	

*Tersten puanlanacak maddeler

Açımlayıcı faktör analizi sonuçları incelendiğinde, veri toplama aracının 4 faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Birinci faktör toplam varyansın yaklaşık %23.73'ünü, ikinci faktör %11.23'ünü, üçüncü faktör %8.97'sini ve dördüncü faktör %8.54'ünü açıklamaktadır. Dört faktör tarafından açıklanan toplam varyans oranı ise %52.48'dir. Birinci boyuttaki maddelerin faktör yüklerinin .59-.68; ikinci faktördeki maddelerin faktör yüklerinin .58-.80; üçüncü faktördeki maddelerin faktör yüklerinin .59-.74, dördüncü faktördeki maddelerin faktör yüklerinin ise .56-.71 aralığında değiştiği görülmektedir. Elde edilen faktörlerde bulunan maddelerin içerikleri dikkate alınarak birinci faktör “farklılıklara saygı”, ikinci faktör “duyarlı davranma”, üçüncü faktör “güçü yüceltme” ve dördüncü faktör “toplumsal sorumluluk olarak adlandırılmıştır.

4.2.Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

İkinci aşamada AFA sonucunda dört faktörden oluşan yapının yeterli uyum indeksleri verip vermediğini belirlemek ve ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin ikinci bir kanıt elde etmek için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinde test edilen modelin araştırmadan elde edilen veriler ile uyumlu olup olmadığını ortaya koymak üzere çeşitli uyum indeksleri referans alınmaktadır. Uyum indeksleri modelin kabul edilip edilmeyeceğine dair bir takım eşik değerler kullanılarak yorumlanmaktadır. Aslında bu durum gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen uyum istatistiklerinin belirli değerlerin altında veya üzerinde olması anlamına gelmektedir (Kline, 2011). Ki-kare (χ^2) istatistiğinin, alanyazında ilk kullanılan uyum indeksi olduğu söylenebilir ve bir modelin kabul edilebilir olması için χ^2 istatistiğinin anlamlı olması gerekir. Ancak χ^2 istatistiği örnek hacminden etkilendiğinden uyum ölçütü olarak bunun yerine χ^2 değerinin serbestlik derecesine oranı kullanılmaktadır. Bu oranın 3'ün altında olması modelin kabul edilebilir bir uyuma

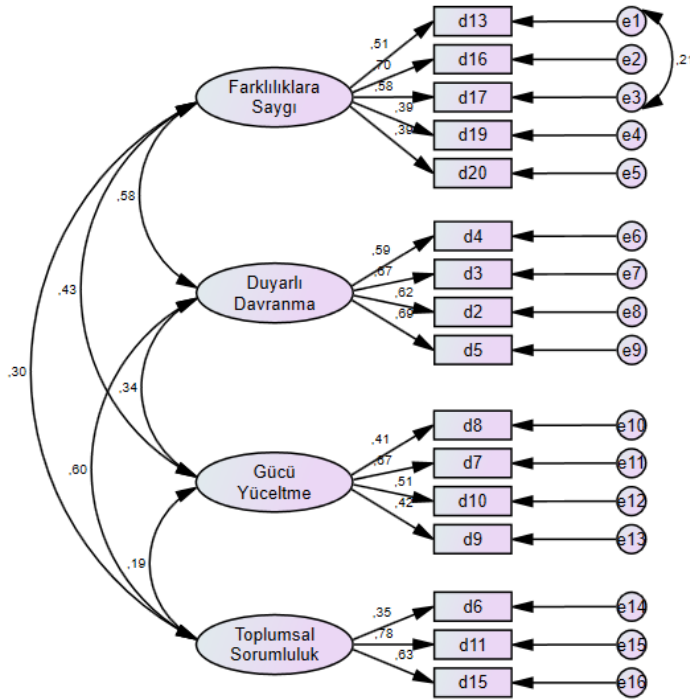
sahip olduğunu, 2'nin altında olması modelin iyi uyum gösterdiği anlamındadır (Schermelel-Engel, Moosbrugger ve Muller, 2003). Bununla beraber bir faktör modelinde RMSEA (Steiger, 1990), CFI (Bentler, 1990) ve GFI (Jöreskog ve Sörbom, 1993) gibi çeşitli parametrelerin belirli eşik değerlerinin sınırları arasında olması beklenir.

Tablo 2. Demokratik tutum ölçeğine ilişkin uyum iyiliği indeksi değerleri

Uyum İndeksleri	İyi Uyum Ölçütleri	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri	Önerilen Model (4 Faktörlü Yapı)
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 3$	1.809
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI < .90$.910
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI < .95$.936
CFI	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI < .97$.912
TLI (NNFI)	$.97 \leq TLI \leq 1.00$	$.90 \leq TLI < .97$.891
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .10$.05
RMR	$.00 \leq RMR \leq .05$	$.05 < RMR \leq .10$.043

Kaynak: Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., ve Müller, H. (2003).

Açımlayıcı faktör analizinden elde edilen yapılaraya ilişkin model-veri uyumunu değerlendirmek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir (Tablo 2). Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeksi değerleri; $\chi^2/sd=1.809$, $GFI=.936$, $AGFI=.910$, $TLI=.891$, $CFI=.912$, $RMSEA=.05$, $RMR=.043$ olarak belirlenmiştir. χ^2 /Sd 'nin 2'nin altındaki değer alması iyi uyum olduğunu göstermektedir. GFI, TLI ve CFI değerlerinin .95'in, AGFI'nın ise .90'm üzerindeki değerleri iyi uyuma işaret etmektedir. Benzer şekilde GFI, TLI ve CFI değerlerinin .90'm, AGFI'nın ise .85'in üzerindeki değerleri kabul edilebilir bir uyuma işaret etmektedir. (Schermelel-Engel, Moosbrugger, ve Müller, 2003, s.52). Bu bağlamda ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen χ^2/sd ve AGFI değerleri için iyi uyuma; GFI, CFI ve TLI değerleri için kabul edilebilir uyuma, RMSEA ve RMR değerleri için de iyi uyuma sahip olduğu söylenebilir. Veri toplama aracının yol diyagramı Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Madde-faktör ilişkisini gösteren standardize edilmiş yol katsayıları

5. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, öğretmen adaylarının algılarına dayalı olarak bir demokratik tutum ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle bir madde havuzu oluşturulmuştur. Daha sonra uzman görüşlerine dayalı olarak bu maddeler üzerinde gerekli düzeltmeler yapılarak ön uygulama için hazır hale getirilmiş, ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi (açımlayıcı faktör analizi), yapı geçerliğinin test edilmesi (doğrulayıcı faktör analizi) ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması (test-tekrar test) işlemleri gerçekleştirilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin dört boyuttan oluştuğu görülmüştür.

Dört boyut ve on altı maddeden oluşan demokratik tutum ölçeğinin “farklılıklara saygı” olarak adlandırılan birinci boyutunda beş; “duyarlı davranma” olarak adlandırılan ikinci boyutunda dört; “gücü yüceltme” olarak adlandırılan üçüncü boyutta dört ve “toplumsal sorumluluk” olarak adlandırılan dördüncü boyutta ise üç madde yer almıştır. Elde edilen değerlerin kabul edilebilir uyum ölçütlerini karşıladığı görülmektedir. Bu durumda geliştirilen demokratik tutum ölçeğinin dört faktörlü yapısının geçerli ve kullanılabilir bir model olduğu söylenebilir. Türkiye’de zorunlu eğitim çağında yer alan öğrenciler, öğretmenler, okul yöneticileri ve öğretmen adaylarının demokratik tutumlarına yönelik çeşitli araştırmalar ve ölçek geliştirme çalışmaları söz konusu olsa da (Gözütok, 1995; Sağlam, 2000; Yeşil, 2001; Ural, 2010; Genç ve Kalafat, 2008; Zencirci, 2010; Gömleksiz ve Çetintaş, 2011; Ural ve Sağlam, 2011; Koçoğlu, 2013; alanyazında öğretmen adaylarının demokratik tutumlarını olumlu-olumsuz yönleriyle ve farklı boyutlarda ele alan bir veri toplama aracının varlığına rastlanmamıştır. Bu bağlamda geliştirilen bu ölçeğin, öğretmen adaylarının demokratik tutumları bağlamında gerçekleştirilecek araştırmalar için farklı bir bakış açısı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Apple, M. & Beane, J. A. (2011). *Demokratik okullar: Güçlü eğitimden dersler*. (Çeviri, M. Sarı). Ankara: Dipnot Yayıncılık.
- Başaran, İ. E. (1991). *Örgütsel davranış: insanın üretim gücü*. Ankara: Kendi Yayını.
- Bentler, P. M. (1990). Comparative fit indexes in structural models. *Psychological Bulletin*, 107(2), 238–246.
- Büyükkaragöz, S. & Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumları. *Eğitim Yönetimi*, 2(3), 353-365.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çarıkcı, S. & Er, K. O. (2010). Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi’nde öğrenim gören öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 54-69.
- Farrel, J. P. (1998). Democracy and education: Who gets to speak and who is listened to? *Curriculum Inquiry*, 28(1), 1-7.
- Genç, S. Z. & Kalafat, T. (2008). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile empatik becerilerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 211-222
- Gömleksiz, M. N. & Çetintaş, S. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları: Fırat, Dicle,7 Aralık, Cumhuriyet ve Erzincan Üniversiteleri Örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 1-14.
- Gözütok, F. D. (1995). *Öğretmenlerin demokratik tutumları*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Gülmez, M. (1996). *İnsan haklarının eğitimi hakkı*. Ankara: TODAİE.
- Gürşimşek, I. & Göregenli, M. (2004). Öğretmen adayları ve öğretmenlerde demokratik tutumlar, değerler ve demokrasiye ilişkin inançlar. *Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu Kitabı*: 77-85
- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1993). *LISREL 8.0: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Lincolnwood: Scientific Software International.
- Kağıtçıbaşı, Ç. & Cemalcılar, Z. (2014). *Dünden bugüne insan ve insanlar sosyal psikolojiye giriş* (16. baskı). İstanbul: Evrim Yayınevi.

- Karahan, F., Sardoğan, M. E., Özkamalı, E. & Dicle, N. A. (2006). Öğretmen adaylarında demokratik tutum, nevrotik eğilimler ve kendini gerçekleştirme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 149-158.
- Kellner, D. (2002). Yeni teknolojiler/yeni okur-yazarlıklar: yeni binyılda eğitimin yeniden yapılandırılması (Çeviri, A. Taşkent). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 107-132.
- Kline, R.B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press.
- Koçoğlu, E. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının, okul yöneticilerinde olması gereken demokratik tutum ve davranışlara ilişkin görüşleri. *Turkish Studies*, 8(6), 413-430.
- Kongar, E. (1993). *Demokrasi ve kültür* (2. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- McLaren, P. (2011). Okullarda yaşam eleştirel pedagojiye giriş (Çeviri, M.Y. Eryaman & H. Arslan). Ankara: Anı Yayıncılık.
- O'Brien, L. M. (2005). Social foundations of education and democracy: Teacher education for the development of democratically-oriented teachers. *Educational Foundations*, Summer-Fall, 33-44.
- Rainer, J. & Guyton, E. (1999). Democratic practices in teacher education and the elementary classroom. *Teaching and Teacher Education*, 15, 121-132
- Rowland, S. (2003). Teaching for democracy in higher education. *Teaching in Higher Education*, (8)1, 89-101.
- Sağlam, H. İ. (2000). Sosyal bilgiler dersinin demokratik tutum geliştirmedeki rolü. *Milli Eğitim Dergisi*, 146, 67-71.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. & Müller, H. (2003). Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness of Fit Measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 52.
- Steiger, J. H. (1990). Structural model evaluation and modification: An interval estimation approach. *Multivariate Behavioral Research*, (25), 173-180.
- Şahin, İ. (2009). Demokrasi ve insan hakları eğitimi. *e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 4(4), 1341-1354.
- Şahin, İ. (2016). Öğretmen adaylarının demokratik tutum ve değerlere ilişkin algısı. İçinde, edit. K. Beycioğlu, N. Özer, D. Koşar ve İ. Şahin, *Eğitim yönetimi araştırmaları* (e-kitap, 524-542). Ankara: Pegem A
- Taneri, P. O. (2014). Üniversite öğrencilerinin demokrasinin eğitime yansımaları hakkındaki görüşleri (Çankırı Karatekin Üniversitesi). The opinions of university students about the reflections of democracy in education. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 12-27.
- Tezbaşaran, A. (1997). *Likert tipi ölçek hazırlama kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Ural, S. N. & Sağlam, H. İ. (2011). İlköğretim öğrencilerinin demokratik tutum düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(22), 161-180.
- Ural, S.N. (2010). İlköğretim öğrencilerinin demokratik tutum ve empatik eğilim düzeylerine sosyal bilgiler dersinin etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Wallerstein, I. (2000). *Bildiğimiz dünyanın sonu: Yirmi birinci yüzyılın sosyal bilimi*. (Çeviri, T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Yeşil, R. (2001). İlköğretim düzeyinde okul ve ailenin demokratik davranışlar kazandırmadaki etkisi. Doktora tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Zencirci, İ. (2010). İlköğretim okullarında yönetimin demokratiklik düzeyi: katılım, özgürlük ve özerklik. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(24), 86-114.

Künye/Cite as

Sincar, M., Şahin, İ. & Beycioğlu, K. (2019). Demokratik Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 91-100.